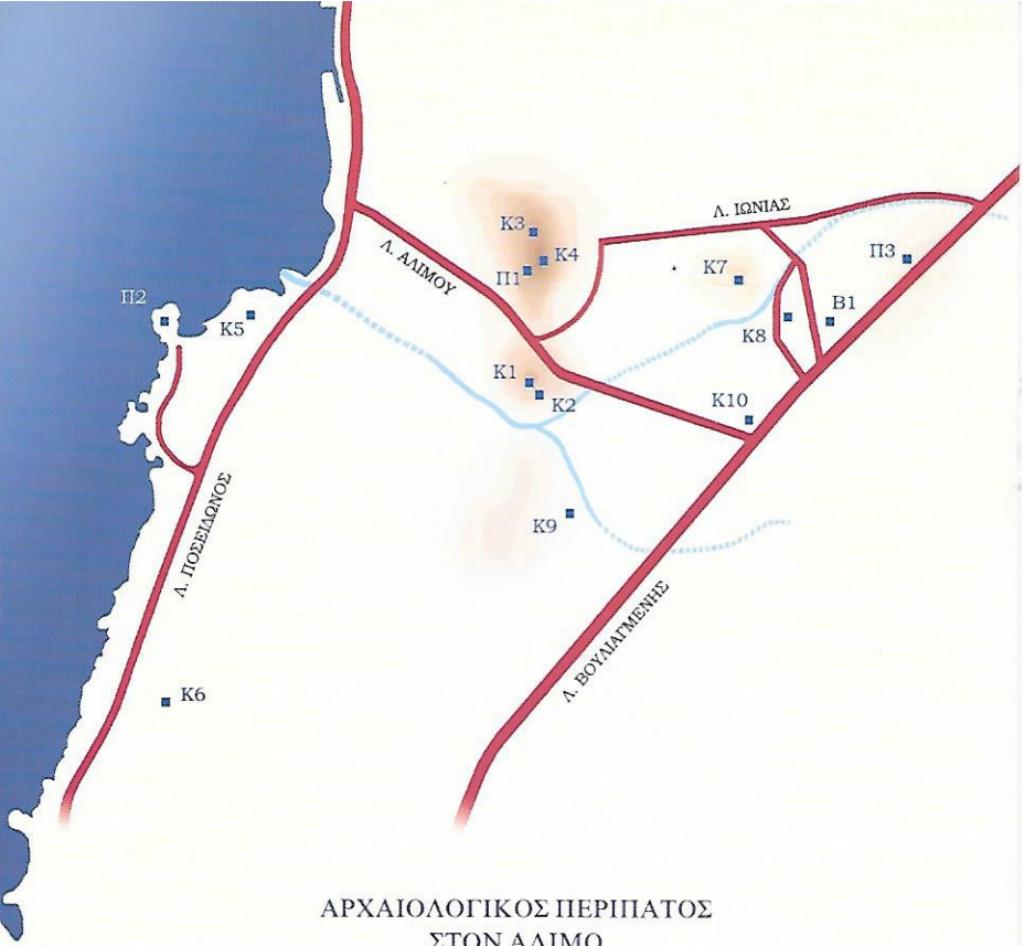

ΑΛΙΜΟΣ

Στα ίχνη των αρχαίων κατοίκων

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ ΣΤΟΝ ΑΛΙΜΟ

ΘΕΣΕΙΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

- Π1: ΛΟΦΟΣ ΠΑΝΙ. ΟΙΚΟΛΟΜΙΚΑ ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ.
Π2: ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ. ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ.
Π3: ΚΟΝΤΟΠΗΓΑΔΟ. ΟΙΚΙΣΜΟΣ.

ΘΕΣΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

- Κ1: ΛΟΦΟΣ ΑΓΙΑΣ ΆΝΝΑΣ. ΧΩΡΟΣ ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ.
Κ2: ΟΔΟΣ ΚΛΕΙΟΥΣ. ΤΑΦΙΚΟΣ ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΑ.
Κ3: ΛΟΦΟΣ ΠΑΝΙ. ΧΩΡΟΣ ΛΑΤΟΜΕΙΟΥ.
Κ4: ΚΟΡΥΦΗ ΛΟΦΟΥ ΠΑΝΙ. ΦΥΣΙΚΑ ΣΠΗΛΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΔΡΟΜΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΠΗΓΑΔΙ.
Κ5: Ε.Α.Κ.Ν. ΑΓΙΟΥ ΚΟΣΜΑ. ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΤΙΣΜΑ.
Κ6: ΕΛΛΗΝΙΚΟ. ΤΑΦΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ.
Κ7: ΛΟΦΟΣ ΟΙΚΙΑΣ ΓΕΡΟΥΔΑΝΟΥ.
Κ8: ΤΡΑΧΩΝΕΣ. ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΕΥΩΝΥΜΟΥ.
Κ9: ΑΜΑΕΞΟΣΤΑΣΙΟ ΤΡΑΜ. ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΕΥΩΝΥΜΟΥ.
Κ10: ΣΥΜΒΟΛΗ Λ. ΒΟΥΛΑΓΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΑΛΙΜΟΥ.
ΚΕΡΑΜΕΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ.

Κοντοπήγαδο. Αγγεία από την προϊστορική εγκατάσταση. Αρχές 3ης χιλιετίας π.Χ.

Τα πρώτα ίχνη ανθρώπινης παρουσίας στην περιοχή του Αλίμου έχουν διαπιστωθεί πάνω στον λόφο Πανί και ανάγονται στο τέλος της Νεολιθικής εποχής, λίγο πριν το 3000 π.Χ. Στη νοτιοδυτική πλαγιά του λόφου εντοπίστηκε τμήμα προστατευτικού ή οχυρωματικού τοίχου που περιβάλλει θεμέλια οικιών, τα οποία δεν έχουν ακόμα ερευνηθεί (Π1). Σε επιφανειακό έλεγχο του χώρου συλλέχθηκαν άφθονα θραύσματα πήλινων αγγείων και λίθινα εργαλεία του τέλους της Νεολιθικής και της αμέσως επόμενης εποχής που για την ηπειρωτική Ελλάδα ονομάζεται Πρωτοελλαδική. Τμήματα εργαλείων από οφιανό, ηφαιστειογενές πέτρωμα που εισαγόταν από τη Μήλο, υπάρχουν σε αφθονία στην επιφάνεια του λόφου και δηλώνουν στενές επαφές των κατοίκων του με τις Κυκλαδίδες.

Οι επαφές αυτές, όπως διαπιστώνεται και στη γνωστή προϊστορική εγκατάσταση του Αγίου Κοσμά, ενισχύονται κατά την Πρωτοελλαδική εποχή, η οποία καλύπτει όλη τη διάρκεια της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ. Στον Άγιο Κοσμά έχει αποκαλυφθεί πρωτοελλαδικός οικισμός και νεκροταφείο της ίδιας εποχής σε δύο διαφορετικές θέσεις καθώς και υστεροελλαδικός ή μικηναϊκός, όπως αλλιώς λέγεται, οικισμός σε ψηλότερο επίπεδο (Π2). Τα αρχαία του Αγίου Κοσμά σώζονται σε κατάχωση για λόγους προστασίας και διατηρείται ορατό μικρό μόνο τμήμα του οικισμού.

Ως πιθανή θέση για το μικηναϊκό νεκροταφείο του Αγίου Κοσμά θεωρούμε το πρανές της ακτής «Λουτρά Αλίμου» στο Καλαμάκι. Στο χώρο όπου η λεωφόρος Αλίμου συνδέεται υπογείως με την παραλιακή, εντοπίστηκε και ανασκάφτηκε μικηναϊκός θαλαμωτός τάφος (14ου - 13ου αι. π.Χ.), πάνω στον οποίο είχε κατασκευαστεί γερμανικό πολυβολείο κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε είχε υποστεί ο τάφος μερική παραβίαση. Ευτύχημα είναι ότι τα ευρήματα που είχαν ανασύρει τότε οι Γερμανοί στρατιώτες έφτασαν κάποια στιγμή στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, ενώ τα υπόλοιπα του τάφου ήρθαν στο φως 60 χρόνια μετά, το καλοκαίρι του 2003.

Η τρίτη σημαντική προϊστορική θέση της περιοχής Αλίμου βρίσκεται στη θέση Κοντοπήγαδο, σε τρία συνεχόμενα οικόπεδα της

Κοντοπήγαδο. Η προϊστορική εγκατάσταση όπως διατηρείται κάτω από τα υπερκαταστήματα Ατλάντικ και Σταυρόπουλου.

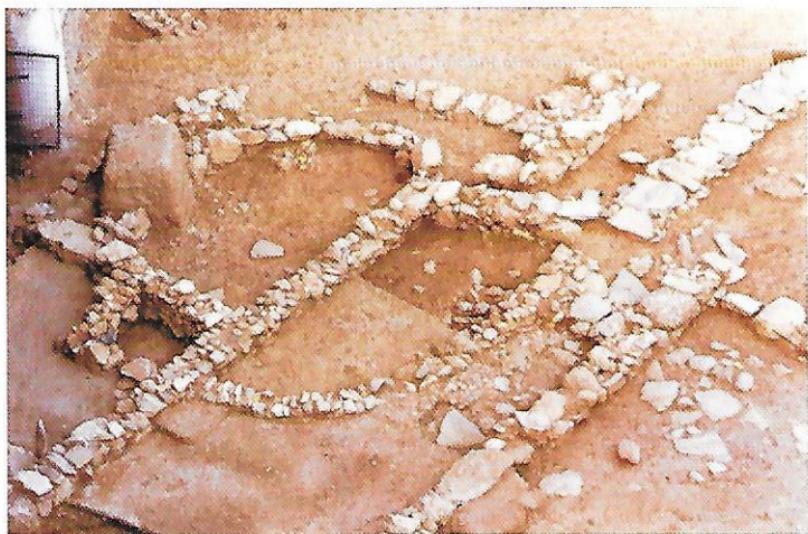
λεωφόρου Βουλιαγμένης, ιδιοκτησίας Ο.Α.Ε.Δ., Ατλάντικ και Σταυρόπουλου (Π3). Στο χώρο αυτό αποκαλύφθηκαν εκτεταμένα κατάλοιπα πρωτοελλαδικής εγκατάστασης. Εντοπίστηκαν οικιστικοί και εργαστηριακοί χώροι και ανάμεσά τους δύο χείμαρροι, η κοίτη των οποίων είχε καταχωθεί εκείνη την εποχή. Στον ίδιο χώρο, αλλά σε ψηλότερο επίπεδο σώζονται τα λείψανα σημαντικού μωκηναϊκού οικισμού, κυρίως 13ου αι. π.Χ., με κεντρική μεγαρόσχημη αίθουσα, πολλά μικρά δωμάτια, αυλή, αποθηκευτικούς και εργαστηριακούς χώρους.

Τα αρχαία του οικοπέδου Ο.Α.Ε.Δ. διατηρούνται ορατά σε υπαίθριο χώρο, ενώ τα αρχαία των δύο άλλων οικοπέδων διατηρούνται ενοποιημένα κάτω από τα υπερκαταστήματα Ατλάντικ και Très jolie.

Μετά τη Μυκηναϊκή εποχή ακολουθεί ένα κενό στην περιοχή που δημιρκεσε τρεις αιώνες περίπου, για να επανεμφανισθεί ζωή στον Άλιμο, σχεδόν συνεχής από τα γεωμετρικά έως τα μεσοβυζαντινά χρόνια (8ος αι. π. Χ. - 13ος αι. μ. Χ.).

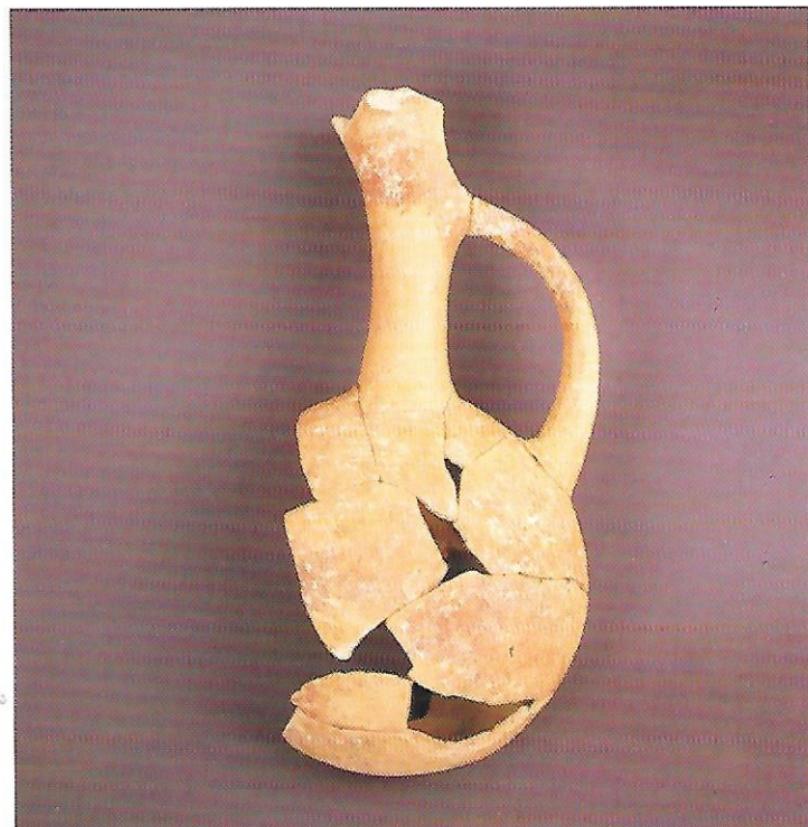
Γεωμετρικοί τάφοι έχουν ανασκαφτεί σε διάφορα σημεία του κτήματος Γερουλάνου έως και τη λεωφόρο Βουλιαγμένης, ενώ οικιστικά κατάλοιπα της ίδιας εποχής έχουν βρεθεί επί του λόφου της Αγίας Άννας.

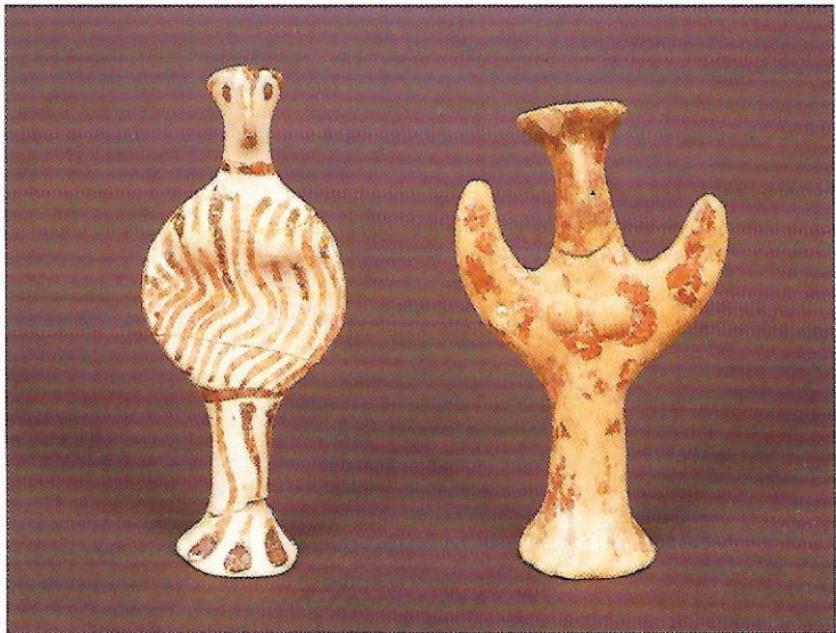
Η Αρχαϊκή εποχή (7ος και 6ος αι. π.Χ.) αντιπροσωπεύεται με αρκετούς τάφους σε ιδιωτικά και δημόσια οικόπεδα της περιοχής, όπως π.χ. στο χώρο του αμαξοστασίου του Τραμ. Ένα άγαλμα Σφίγγας

Κοντοπήγαδο. Προϊστορικά οικοδομικά κατάλοιπα.

Κοντοπήγαδο. Οπισθότμητη πρόχους. 2300 - 2000 π.Χ.

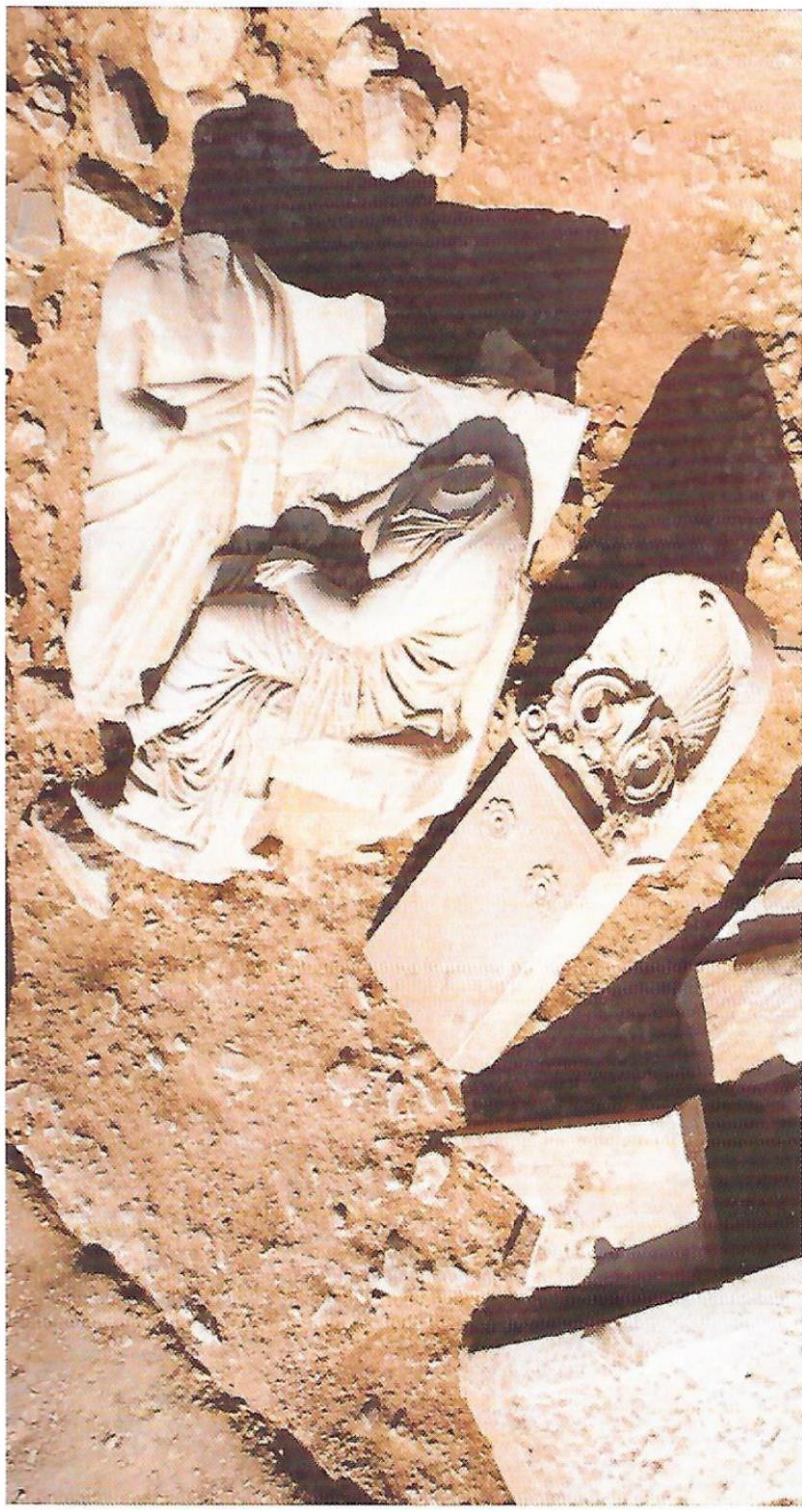

Κοντοπήγαδο. Ειδώλια γυναικείων μορφών τύπου Φ και Ψ.
14ος - 13ος αι. π.Χ.

Κοντοπήγαδο. Κεφαλή ίππου από ομοίωμα άρματος. 13ος αι. π.Χ.

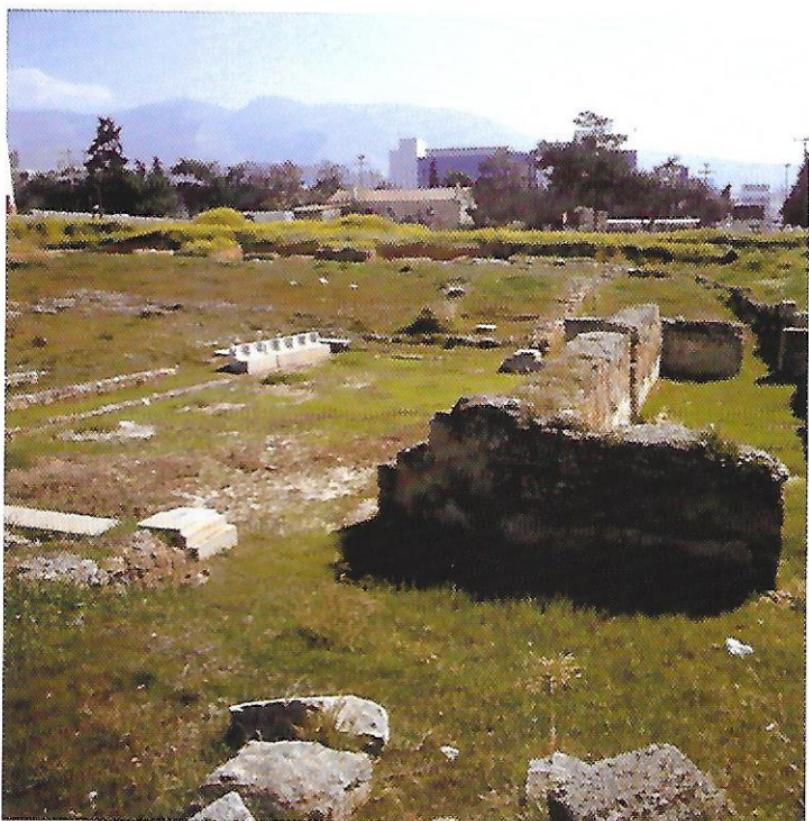

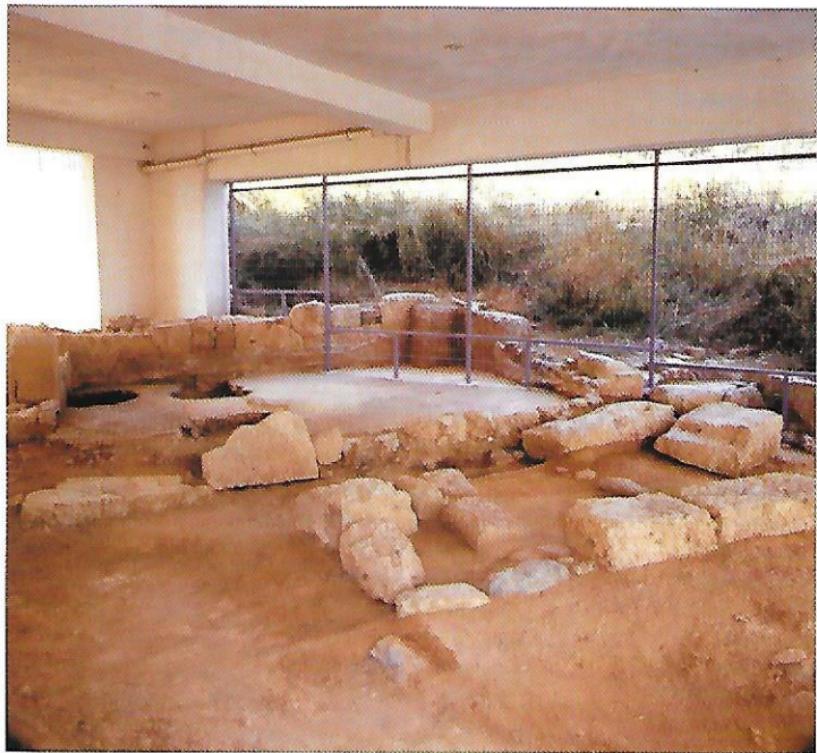
Αμαξοστάσιο Τραμ. Επιτύμβια μνημεία, όπως βρέθηκαν πεσμένα μπροστά στην πρόσοψη ταφικού περιβόλου. Β' μισό 4ου αι. π.Χ.

Ελληνικό. Ταφικό μνημείο 4ου αι. π.Χ.

Τράχωνες. Αρχαίο θέατρο Ευωνύμου. 4ος αι. π.Χ.

Λόφος Αγίας Άννας. Κλασσικό κτίσμα σε ανοικτό ισόγειο της οδού Κλειούς.

αυστηρού ρυθμού (αρχών 5ου αι. π. Χ.), το οποίο βρέθηκε στη συμβολή περίπου των λεωφόρων Βουλιαγμένης και Αλίμου και προέρχεται από παρακείμενο ταφικό περίβολο, είναι το πρωιμότερο, σχεδόν ακέραιο γλυπτό που έχει βρεθεί στην περιοχή.

Κατά την Κλασσική εποχή στα όρια του σημερινού δήμου Αλίμου βρίσκονταν δύο αττικοί δήμοι, ο Αλιμούς και το Ευώνυμον. Ο Αλιμούς, αστικός δήμος της Λεοντίδος φυλής, ήταν ένας από τους μικρούς αττικούς δήμους, αφού εξέλεγε μόνο τρεις βουλευτές για τη βουλή των πεντακοσίων. Πήρε το όνομά του από το φυτό άλιμος, κοινώς αρμαρήθρα. Η αρχαιολογική σκαπάνη απέδειξε σωστή την ταύτιση του Αλιμούντος με την περιοχή μεταξύ Φαλήρου και Αιξωνής, όπως παρέδιδαν οι γραπτές πηγές.

Το κέντρο του αρχαίου δήμου τοποθετείται επί και πέριξ του λόφου της Αγίας Άννας. Στη θέση αυτή ανασκάφτηκε το 1929 το Θεσμοφόριο Αλιμούντος, όπου τελούνταν τα Θεσμοφόρια προς τιμή της Δήμητρας και Περσεφόνης. Τα ίχνη του Θεσμοφορίου έχουν δυστυχώς χαθεί εξ αιτίας των εκτεταμένων γερμανικών εγκαταστάσεων επί του λόφου κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Κ1). Στις πλαγιές και τους πρόποδες του λόφου έχουν αποκαλυφθεί σημαντικά οικιστικά και ταφικά κατάλοιπα, όπως λείψανα θεάτρου με την προεδρία του στη θέση της, λείψανα οικιών, τμήματα δρόμων και μεγάλος ταφικός περίβολος που ανήκε σε μία εύπορη οικογένεια Αλιμουσίων. Ο περίβολος διατηρείται ορατός στην αυλή σύγχρονης

οικίας της οδού Κλειούς, όπως και τα οικοδομικά λείψανα δημοσίου κτηρίου στο ανοικτό ισόγειο άλλης οικίας, διαγωνίως απέναντι του περιβόλου. (Κ2).

Ο ταφικός περίβολος και κάποια στοιχεία του δημοσίου κτηρίου έχουν κατασκευαστεί από μεγάλους και μικρούς κυβολίθους αντίστοιχα, οι οποίοι προέρχονται από εκτεταμένο λατομείο που ερευνήθηκε στο λόφο Πανί. Μεγάλο τμήμα του λατομείου διατηρείται ορατό στο δυτικό σκέλος του λόφου (Κ3).

Στο λόφο Πανί υπάρχουν ορατά και άλλα αρχαία ίχνη και κατάλοιπα, όπως χτιστό υδρομαστευτικό πηγάδι, φυσικά σπηλαιώματα και διαμορφώσεις αδιάγνωστες, οι οποίες ελπίζουμε ότι θα διευκρινιστούν όταν γίνεται ανασκαφική έρευνα (Κ4).

Άλλο σήμερο αναφοράς του δήμου είναι η Κωλιάς άκρα που έχει βέβαια ταυτιστεί με τη χερσόνησο του Αγίου Κοσμά, αλλά σημαντικά λείψανα ιστορικών χρόνων δεν έχουν ακόμα αποκαλυφθεί στη θέση αυτή. Πρώτος ο Ηρόδοτος μνημονεύει την Κωλιάδα άκρα και αργότερα ο Πλούταρχος, ο Παυσανίας και ο Στράβων, από τους οποίους μαθαίνουμε ότι υπήρχε εκεί ναός της Δήμητρας και Κόρης και άγαλμα της Αφροδίτης Κωλιάδος και των Γενετούλλιδων θεοτήτων, μνημεία, τα οποία δεν έχουν εντοπιστεί έως τώρα. Θα μπορούσε όμως να αναφερθεί η θεμελιώση ενός κλαστικού οικοδομήματος (5ου - 4ου αι. π. Χ.) μάλλον δημοσίου, που εντοπίστηκε το καλοκαίρι του 2003 κοντά στο βόρειο μυχό του ακρωτηρίου. Η ανασκαφική έρευνα του κτίσματος βρίσκεται σε εξέλιξη και ακόμα δεν έχουμε ασφαλή στοιχεία για την ταυτότητά του (Κ5).

Εντός του γηπέδου του πρώην αεροδρομίου, ορθωνόταν από την αρχαιότητα έως και το 1960 το γνωστό ταφικό μνημείο του Ελληνικού που κακώς χαρακτηρίζεται ως τείχος, το οποίο για τις ανάγκες επεκτάσεως του αεροδρομίου μεταφέρθηκε τότε «πέτρα - πέτρα» και επανιδρύθηκε στον αύλειο χώρο του κτηρίου της Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας. Δεν γνωρίζουμε όμως σε ποιόν από τους όμορους δήμους, Αλιμούντος και Αιξωνής, ανήκε (Κ6).

Το Ευώνυμον, αστικός δήμος της Ερεχθίδος φυλής, πήρε το όνομά του από τον Ευώνυμο, γιο της Γης και του Ουρανού ή του Κηφισού. Το κέντρο του αρχαίου δήμου τοποθετείται εντός του κτήματος Γερουλάνου που παλιότερα είχε πολλαπλάσια έκταση (Κ7). Το Ευώνυμον παρά το ότι αριθμούσε πολλούς δημότες και εξέλεγε 10 βουλευτές, δεν αναφέρεται από τους αρχαίους συγγραφείς. Η θέση του ταυτίστηκε και επιβεβαιώθηκε από επιγραφές που βρέθηκαν στην περιοχή Τραχώνων.

Η αρχαιολογική σκαπάνη έχει φέρει στο φως σημαντικά μνημεία του Ευωνύμου, με σπουδαιότερο το αρχαίο θέατρο του, από το οποίο σώζεται το σκηνικό κτίσμα, η ορχήστρα που έχει ορθογώνιο σχήμα, οι μαρμάρινοι θρόνοι της προεδρίας και τμήμα του κοίλου, όπου κάθονταν οι θεατές. Το θέατρο φαίνεται ότι είχε σύντομη ζωή (4ο αι. π.Χ. κυρίως), εξ αιτίας της θέσης του που πλημμύριζε, όπως και σήμερα (Κ8).

Άλλο σημαντικό εύρημα του Ευωνύμου είναι το υπογεωμετρικό - αρχαικό και κλαστικό νεκροταφείο καθώς και ένας ταφικός περίβολος που αποκαλύφθηκε το 2003 στο χώρο του αμαξοστασίου του Τραύμ, στην περιοχή δήμου Ελληνικού. Εκτός των πολυάριθμων αγγείων που είχαν τοποθετηθεί ως κτερίσματα-δώρα στους νεκρούς των τάφων, βρέθηκαν και μαρμάρινα επιτύμβια μνημεία που φέρουν χαραγμένα τα ονόματα μιας εύπορης οικογένειας Ευωνυμέων. Το νεκροταφείο χρονολογείται

Λόφος Πανί. Τμήμα εφυαλωμένου πινακίου με εγχάρακτη παράσταση. Τέλη 12ου αι. μ.Χ.

από τον 8ο έως και τον 4ο αι. π. Χ. (Κ9). Τάφοι Ευωνυμέων σύγχρονοι με το νεκροταφείο του Τραμ έχουν αποκαλυφθεί κατά καιρούς και στο χώρο της 129 Π.Υ. Αεροπορικής Βάσης στο Ελληνικό.

Στο δήμο του Ευωνύμου ανήκει επίσης το κεραμεικό εργαστήριο που έχει αποκαλυφθεί στη γωνία των λεωφόρων Αλίμου και Βουλιαγμένης. Στη θέση αυτή παραμένουν ορατά τα οικοδομικά κατάλοιπα του εργαστηρίου που από τα ανασκαφικά στοιχεία φαίνεται ότι είχε μακρά ζωή, από τον 4ο αι. π. Χ. έως και το 2ο αι. μ. Χ. (Κ10).

Όπως φαίνεται από τη διάρκεια λειτουργίας του εργαστηρίου και από σποραδικούς τάφους με αντίστοιχες επιτάφιες στήλες Αλιμουσίων και Ευωνυμέων, η ζωή συνεχίστηκε στην περιοχή και κατά τα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια. Τα στοιχεία όμως που διαθέτουμε είναι λιγοστά και αποσπασματικά, οπότε φτάνουμε στα πρώτα χριστιανικά χρόνια με δύο σημαντικές παλαιοχριστιανικές βασιλικές στην περιφέρεια του σημερινού Αλίμου. Πρόκειται για μικρούς τρίκλιτους ναούς, του τέλους 5ου και δου αι. μ. Χ., που συνήθως ιδρύονταν πάνω σε αρχαίους ιερούς τόπους. Η γνωστή με το όνομα βασιλική του Αλιμουόντος είχε αποκαλυφθεί στη θέση του Θεσμοφορίου, αλλά τα οικοδομικά της λείψανα δεν είναι πλέον ορατά. Τα λείψανα της δεύτερης παλαιοχριστιανικής βασιλικής σώζονται ορατά στον περίβολο του σύγχρονου ναού της Ζωοδόχου Πηγής στο Καλαμάκι (Β1).

Συνεχίζοντας τη διαδρομή μας πάνω στα ίχνη των αρχαίων κατοίκων του τόπου καταλήγουμε σε ένα μεσοβυζαντινό συγκρότημα στα ανατολικά του λόφου της Αγίας Άννας, το οποίο διέθετε πολλούς χώρους κατοικίας και αποθήκες με πίθους και χτιστούς σιρούς, όλα για τη συγκέντρωση υγρών και στερεών προϊόντων. Το συγκρότημα αυτό που πρέπει να ανήκε σε κάποιο «Δυνατό» της περιοχής, είχε ζωή μέχρι και το τέλος του 12ου αι. μ.Χ. Με το μεσοβυζαντινό συγκρότημα φαίνεται ότι είχε σχέση μια πρόχειρη αγροτοκτηνοτροφική εγκατάσταση που διαπιστώθηκε στη θέση του κλασσικού λατομείου στο λόφο Πανί.

Στο χάρτη που παρατίθεται και περιστρέφεται γύρω από τα σωζόμενα μνημεία, σας προτείνονται μερικές αναπάντεχες θέσεις του Αλίμου, κατάλληλες για σύντομες αποδράσεις από την καθημερινότητα. Ελπίζουμε να τις ακολουθήσετε!

ΔΗΜΟΣ ΑΛΙΜΟΥ

Γενική Επιμέλεια: Κ. Καζά - Παπαγεωργίου
Αρχαιολόγος ΚΣΤ' Ε.Π.Κ.Α.

Σχεδιασμός - Καλλιτεχνική Επιμέλεια: Λ. Βαλσαμής

Φωτογραφήσεις: Σπ. Παναγιωτόπουλος, Κ. Ξενικάκης,
Π. Βούλγαρης, Κ. Καζά, Λ. Βαλσαμής

Εκτύπωση: Ν. Λαζόγλου & Υιώς Ο.Ε.

Εξώφυλλο: Άγαλμα Σφίγγας ανστηρού ρυθμού.
Τμήμα βάθρου από το αρχαίο θέατρο Αλιμούντος.